

فهرست

دستنویس های فارسی

کتابخانه نور عثمانیه

استانبول

نگارش
سید محمد تقی حسینی

سرشناسه	: کتابخانه نور عثمانیه (استانبول)
عنوان و نام پدیدآور	: فهرست دستنویس‌های فارسی کتابخانه نور عثمانیه / مؤلف سیدمحمدتقی حسینی.
مشخصات نشر	: تهران: منشور سمیر، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۹۴۶ ص
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۰۹-۳۸-۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: کتابخانه.
موضوع	: کتابخانه نور عثمانیه (استانبول) - فهرست‌ها
شناسه افزوده	: نسخه‌های خطی فارسی - ترکیه - استانبول - فهرست‌ها
شناسه افزوده	: حسینی، سیدمحمدتقی، ۱۲۵۷، گردآورنده
شناسه افزوده	: سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی
شناسه افزوده	: مؤسسه فرهنگ بنیاد شکوهی
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۳ ۲۶۲۲۱/۵۹۴۳۹
رده بندی دیویی	: ۰۱۱/۳۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۶۶۰۵۴۹

فهرست دستنویس‌های فارسی کتابخانه نور عثمانیه - استانبول

تألیف سیدمحمدتقی حسینی

ناشر: منشور سمیر

صفحه آرای و طرح جلد: واحد آماده‌سازی منشور سمیر

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول - ۹۴

قیمت: ۶۵۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۰۹-۳۸-۸

مرکز بخش: تهران - خیابان انقلاب - مقابل دانشگاه تهران - پاساژ فروزنده

طبقه منعی ۲ - واحد ۱۰۹ - کتایسرای افتخارزاده - تلفن: ۰۲۱۶۶۹۵۵۸۹۵

شورای علمی و ارزیابی کتاب

بهروز ایمانی - یوسف بیگ باباپور - مهدی رحیم‌پور

امید سروری - سید محمدحسین مرعشی

www.bonyadshokoohee.ir/com/org

info@bonyadshokoohee.ir

ایران - تهران - صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۸۹۷۸

به نام آن که عالم نمله اوست

به آفاق، نقش خنده اوست

حربک از متون علمی و فزینگی ما، در حکم ورق هیئت ماست، ورقی که مهر فراگیری و فریختگی بر آن نقش بسته، و مسرت جابجاء تدنی ما در جهان است. این جابجاء آن گاه بلندتر خواهد بود، و سکوته آن افزوتر، که بیشتر به احیاء و بازخوانی آثار و مآثر گذشته خودمان سپرداریم، و ارزشهای محتوایی و صوری آنها را بهتر و بیشتر بشناسیم.

هزار بیدارند که خنده های پنهان در دل کتابخانه ها که در اسطوره های افسانه ها دوباره آنها را به جلوه در آورند و در منظر دانش پژوهان قرار دهند. بنیاد سکوپی بر آن بنا شده تا بقدر توان خود، چندی از این خنده ها را معرفی کند و در تقابلی فرسنگ ایرانی و اسلامی، نقشی موثر داشته باشد.

دکتر جمال جلال سکوپی

رئیس بنیاد سکوپی

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

در اهمیت نسخه‌های خطی محفوظ در کتابخانه‌های ترکیه، و سهم عمده و کم‌نظیر آن در جهان اسلام بسیار سخن گفته‌اند و تکرار آن‌همه از زبان این شکسته‌قلم نه به توجّه اهل فن می‌افزاید و نه از بی‌اعتنایی نااهلان می‌کاهد. همین‌قدر عرض می‌کنم که دست کم انتظار می‌رود نسبت به موارد معنوی خود که اهمّ آن آثار مکتوب به زبان فارسی است بذل عنایت بیشتری داشته باشیم، اگرچه شمار آثار بغایت پربهایی که به دست توانای دانشمندان ایرانی و به لسان عربی و ترکی تألیف و کتابت شده در کتابخانه‌های ترکیه کم نیست و نوادری از این زمره در حاضر است که ذکر آن بی‌شک، مقدمه حاضر را به اطناب می‌کشد و البته چندان مناسبت هم ندارد.

این کمترین که تا کنون بعون الله تعالی توفیق یافته است علی‌رغم قلت بضاعت مادی و معنوی، فهرست آثار فارسی کتابخانه‌های ایاصوفیا، فاتح، راغب پاشا، حالت افندی، قاضی‌زاده، حکیم اوغلو را به سرانجام برساند، اکنون فهرست دستنویس‌های فارسی نوره عثمانیه را تقدیم حضور علاقه‌مندان می‌کند که یکی از شاخص‌ترین

---

۱. جز این کتابخانه‌ها، مدتی نیز در دیگر شهرهای ترکیه روزگار گذراندم چون ازمیر، و در چند ماه اقامت در آنجا، فهرست نسخ فارسی که قریب به صد نسخه است و نیز تعدادی از نوادر عربی را نوشتم که متأسفانه تا کنون منتشر نشده است.

گنجینه‌های جهان اسلام به شمار می‌رود؛ کتابخانه‌ای در جنب مسجد نورعثمانیه در بنایی کهن و تاریخی که سالهاست حافظ آثار و مآثر معنوی دانشمندان و هنرمندان بوده است.

کار فهرست‌نویسی این کتابخانه را پس از اتمام فهرست فاتح در اواخر سال ۱۳۹۰ آغاز کردم، و البته کاری را که به ظن حقیر، بر عهده مراکز علمی و فرهنگی مملکت است - و الحمد لله که شمارشان نیز کم نیست - بی هیچ حمایتی به انجام رساندم؛ گرچه این فهرست را پیشتر از فهارس راغب پاشا، حالت افندی، قاضی‌زاده و حکیم اغلو به انجام رساندم، ولی دلایلی مانع از ارائه و انتشار آن تا این زمان شد. البته در مدت فهرست‌نگاری نیز یافته‌های خود را - همچون دیگر فهارس - با دوستان در میان گذاشتم و بسیار خوشحالم که مقالات و کتبی نیز با استفاده ازین یافته‌ها توسط دوستان منتشر شده و یا در دست انتشار است که از جملگی‌شان سپاسگزارم.

باری، کتابخانه نورعثمانیه الحق از جمله مخازن ارزشمند میراث علمی و فرهنگی ایران‌زمین است که در طول تاریخ و از نقاط مختلف ایران‌زمین نسخی را در خود جای داده است. بخشی از نسخ این کتابخانه، مربوط است به کتابخانه سلطان محمد فاتح (حک ۸۸۶ - ۸۵۵ق) و سلطان بایزید دوم (حک ۹۱۸ - ۸۸۶ق) که از دولت سلجوقیان و نیز از طریق مهاجرت علما و در طول جنگهای میان دولتهای ایرانی چون تیموریان، آق قویونلوها و قراقویونلوها با عثمانیان، بدانجا منتقل شده. این حجم عظیم نسخ علاوه بر کتابخانه نورعثمانیه، زینت بخش کتابخانه‌های دیگری چون کتابخانه فاتح، آیاصوفیا، توبقایی سرایی، موزه آثار ترک و اسلامی، و دانشگاه استانبول نیز هست. بخش دیگر نسخ کتابخانه نورعثمانیه، نسخی است که در طول نبرد میان صفویان و عثمانیان از زمان

۱. والله که انجام چنین کاری بسیار دشوار بود و همراه با مصائب، چه دشواری‌ها که از سرنگذراندم بی هیچ پشتوانه‌ای، لکن ازین بابت که رهین منت هیچ مرکز و سازمان و پشت میزنشینی نیستم بسیار خوشحالم و شکری مضاعف را فرض عین بر خود می‌دانم.

۲. در مقدمه فهرست فاتح مختصری به مصادیق این موارد اشاره کردم، و نیز نگاه شود به زیرنویس

سلطان سلیم اول تا روزگار همین بانی کتابخانه یعنی عثمان سوم بدست یغماگران افتاده، چنانکه در ظهر یکی از همین نسخ چنین عبارتی^۱:

«این مجموعه جواهر گران قیمت ... از شهر تبریز دلاویز به دست یغماگران آمد در زمان حضرت سلطان احمدخان - خلدالله خلافت - که فتح ایران کرد»

نوشته شده، که مربوط به اشغال تبریز در ۲۳ ذی القعدة ۱۱۳۷ق در زمان سلطان احمد است و حاکی از انتقال نسخ کتابخانه‌های آن دیار است بدانجا. همچنین کسانی چون خسروپاشا، حکیم اغلو علی پاشا، راغب پاشا در مدت ماموریت خود و حکومت خود بر مناطق اشغال شده ایران، نسخ بسیاری را منتقل کردند که قسمی ازین نسخ را در کتابخانه های خود، و قسمی دیگر را به عنوان هدیه و تحفه به سلاطین وقت از جمله عثمان سوم پیشکش کردند.

کتابخانه نورعثمانیه

سلطان محمود اول پس از تکیه بر تخت سلطنت در ۱۱۴۳ق، نسخ بسیاری را وقف کتابخانه ایاصوفیا کرد، وی در آن اندیشه بود که بر حسب رسومات سلاطین پیشین، کلیه‌ای بنام خود بنا نهد تا موقوفات خود را بدانجا وقف کند. همین شد که در ۲۹ محرم ۱۱۶۲ق فرمان ساخت کلیه را داد و نسخی نیز همراه با مهر و یادداشت وقف، آماده وقف بدانجا کرد؛ اما فوت او در ۱۱۶۸ق، مانع از به انجام رساندن مقصود شد تا آنکه عثمان سوم - برادر او - بر تخت سلطنت نشست و کار ساخت کلیه را ادامه داد و نهایت امر، در ۱ ربیع‌الاول ۱۱۶۹ق^۲، این کلیه مشتمل بر سرای سلطان، مدرسه،

۱. نسخه‌ای نفیس و تمبر از دانشنامه علایی شیخ‌الرئیس ابوعلی سینا (م: ۴۲۸ق) مشتمل بر منطقیات و الهیات و طبیعیات به قلم نستعلیق خوش عین علی در ربیع‌الآخر ۱۰۶۷ق (نسخه ردیف [۱۱۳])، شیستان خیال فتاحی نیشابوری (م: ۸۵۳ق) که به نستعلیق عالی توسط محمد ابراهیمی مشهدی در ۹۲۴ق کتابت شده (نسخه ردیف [۳۵۲])، و نسخه شماره ۱۴۶۱ کتابخانه راغب پاشا، برگ ۵۵.

۲. نکه نسخه ردیف [۹۳]

۳. این تاریخ، در کتیبه‌ای به نستعلیق عالی در سردر کتابخانه، در ضمن شش بیت به ترکی مذکور است.

کتابخانه، تربت، سبیل، چشمه، آشخانه و دکانهایی به اتمام رسید و سلطان نیز نام آن را برگرفته از نام خود نورعثمانیه گذاشت و نسخی را بدانجا وقف کرد و البته علاوه بر آن، با پوشاندن و از بین بردن یادداشت و مهر وقف نسخی که سلطان محمود پیشتر آماده کرده بود، و با نوشتن یادداشت وقف خود و ثبت مهر خود، وقف کتابخانه کرد؛ بدین طریق گنجینه و بنایی که می‌بایست نام محمود را در جهان پرآوازه کند نام برادرش عثمان را جاودانه ساخت.

کتابخانه در زمان خود یکی از غنی‌ترین کتابخانه‌ها بود، در هنگام گشایش، مشتمل بر ۵۰۳۱ نسخه بود (فهرست نورعثمانیه شماره ۴، ۱۱۶۱)^۱، و یک ناظر کتب، شش محافظ، شش حافظ کتب، سه دربان، یک مجلد مذهب، و یک فراش در آن مشغول انجام وظیفه بودند (وقفنامه کتابخانه نورعثمانیه، تویقایی سرایی D ۳۳۱۱، ص ۵).

در ۱۵ ذی‌الحجه ۱۱۹۰ ق هم فهرست نسخ این کتابخانه به نظارت ناظر کتابخانه شکرزاده السید فیض الله^۲ (م ۱۲۰۲ ق) مجدد نوشته شد و همین فهرست تهیه شده درین سال، در ۱۵ شوال ۱۲۲۵ ق از طرف سید ابراهیم - مفتش اوقاف حرمین - مورد بررسی و تأیید قرار گرفت، در ۱ رجب ۱۲۳۳ ق نیز از طرف سید محمد عارف - مفتش اوقاف حرمین - مجدد بررسی و تأیید شد (فهرست نورعثمانیه، شماره ۶، ۲۰۹ برگ). در سال ۱۲۱۱ ق، نسخ این کتابخانه بار دیگر توسط علی بن الشیخ الشهیر بسپاهی‌زاده در زمان تولیت سید احمد پاشا و نظارت شیخ الاسلام عثمان افندی سرشماری و

۱. البته این عمل سبب شده تا یادداشتهای مهمی نیز همراه با یادداشت وقف و مهر سلطان محمود پوشیده شود؛ چه بسا اگر چنین اتفاقی نمی‌افتاد اکنون اطلاعات بیشتری از صاحبان واقعی نسخ می‌توانستیم بدست آوریم.

۲. لازم بذکر است که وقفنامه کتابخانه اکنون در کتابخانه تویقایی سرایی محفوظ است؛ علاوه بر آن، چندین بار نیز نسخ این کتابخانه سرشماری و فهرست‌نویسی شد که پنج مورد آن در دست است و با عبارت «فهرست نورعثمانیه» مشخص شده است و تصاویری از آن نیز در مقدمه گنجانده‌ام.

۳. از ریاضی‌دانان، موسیقی‌شناسان، ادیبان و خوشنویسان برجسته که نزد محمد راسم افندی مشق نسخ و ثلث کرد و اجازت‌نامه گرفت. از آثار او مقاصدین فی حل النسبتین، کنز الدقائق؛ یواقیت فی بیان المواقیت را می‌توان نام برد.

فهرست شد (فهرست نورعثمانیه، شماره ۲)؛ همچنین در ۲۷ ربیع الاول ۱۲۳۶ ق نیز توسط امامزاده السید محمد سعید - مفتش اوقاف حرمین - سرشماری و فهرست‌نویسی شد (فهرست نورعثمانیه، شماره ۳)؛ در ۱۲۶۲ ق هم فهرست نسخ این کتابخانه در ۲۸ برگ نوشته شد (فهرست نورعثمانیه، شماره ۴)؛ در ۷ شوال ۱۲۸۱ ق هم از طرف عبدالرحمن افندی - مفتش کتابخانه‌ها - نسخ این کتابخانه در ۷۰ برگ ثبت شد (فهرست نورعثمانیه، شماره ۵).

تعداد نسخ کتابخانه در سرشماری سال ۱۲۹۹ ق نیز همین مقدار بود، ولی در سرشماری سال ۱۳۲۳ ق، بیش از ۱۵۰ عدد نسخه کم شده بود. علاوه برین تعدادی نسخه نیز به جاهای دیگر منتقل شد، همچون ۳۴ عدد مرقع نفیس که در ۱۹۲۳ به موزه آثار ترک و اسلامی منتقل شد^۱ و دو قرآن کوفی پوست آهو همراه با یک عم جزء که در ۱۹۳۳ به تویقایی سرای برده شد. در اوایل سده ۲۰ میلادی نیز نسخ مدرسه بایرام پاشا مشتمل بر ۸۰ جلد به این کتابخانه منتقل شد، علاوه بر آن ۹۳ نسخه نیز از طرف افراد مختلف وقف شد و امروزه این کتابخانه ۵۰۴۸ عدد نسخه را در خود جای داده است.^۲

نسخه‌های ارزشمند و شایسته تأمل این کتابخانه بسیار است و بیم آن می‌رود که ذکر هریک از این نوادر مرا متهم به غفلت از سایر آثار این مجموعه کند. قطعاً در این کتابخانه از هر منظر که بنگریم برای سلايق و علايق مختلف مواردی اولويت و اهميت دارد، از نسخ کهن، منحصر، شاه‌نثر، نسخی که نسخه اقدام اثر محسوبند، تا نسخ مکاتب هنری مختلف ایران از هرات و سمرقند تا شیراز و اصفهان، و از تبریز و اردبیل

۱. در وقفنامه و فهرست کتابخانه، ۴۶ عدد مرقع ثبت شده (وقفنامه و فهرست نورعثمانیه ۱۸۵ اب - ۱۸۶ اب) در فهرست شماره ۳ (ص ۱۶۴) تعداد ۴۷ مرقع. و در فهرست شماره ۵ (ص ۱۳۸ و ۱۳۹) تعداد ۵۴ مرقع ذکر شده، و در فهرست دور حمیدی (ص ۳۳۳ - ۳۳۷) ۵۰ مرقع ثبت شده است.
۲. در زمان سلطان عبدالحمید ثانی، نسخ کتابخانه‌های استانبول فهرست‌نویسی شد که به فهرس دور حمیدی شهرت یافت، کتابخانه نورعثمانیه نیز در ۳۳۹ صفحه منتشر شد.

و بغداد تا استانبول و ادرنه^۱ را درین کتابخانه می‌توان یافت؛ باری، این کتابخانه، کتابخانه ایست که نسخ فارسی از سده ششم تا سیزدهم، و از هندوستان تا مجارستان را در خود جای داده است.

باری، اگر بخواهم نسخه‌های پربهای این کتابخانه را برشمارم بی‌گمان مقدمه از صورت اجمال خارج می‌شود، چراکه بنده نیز مدتها عمر خود را با این نسخ گذراندم بگونه‌ای که در کتابخانه پیش از باز شدن اداری در ساعت هشت صبح، بر روی این کمترین از ساعت شش و نیم صبح باز بود و پس از بسته شدن دربهای کتابخانه در ساعت هشت شب نیز تا ساعت دوازده شب باز بود، و چه شبهایی که تا صبح در همانجا می‌ماندم و می‌خواندم و می‌نوشتm، ازین روی هر نسخه ازین کتابخانه نزد حقیر، شایسته پرداختن است. علی‌ای حال از باب تبرک و تیمن و جهت خالی نبودن عریضه خاطر خوانندگان را به ذکر چند نمونه تصدیع می‌دهد:

از نسخ کتابخانه‌های مناطق نقاط مختلف ایران‌زمین:

مجموعه تواریخ ظفرنامه شامی و ذیل ظفرنامه شامی حافظ ابرو بقلم محمد بن مطهر بن یوسف بن ابوسعید قاضی نیشابوری (ز: ۸۳۳ق) در شعبان ۸۲۸ق در هرات که برای سلطان شاهرخ (م: ۸۵۰ق) کتابت شده (نسخه ردیف [۲۰۴]); ولی‌نامه حافظ علاف شیرازی (زنده در ۸۲۱ق) که بین ۸۲۱ تا ۸۳۸ق برای سلطان ابراهیم میرزا (م: ۸۳۸ق) کتابت شده (نسخه ردیف [۱۳۳]); کلیات عطار نیشابوری (م: ۶۲۷ق) که به قلم ناصر کاتب در رجب ۸۴۷ق؛ برای امیر اعظم امیر محمد بیک بن امیر حسن بیک (م: ۸۸۱ق) کتابت شده، (نسخه ردیف [۴۱۰]); ذخیره خوارزمشاهی میرسید اسماعیل جرجانی (م: ۵۳۵ق) به قلم محمد بن احمد بن حاجی اسفندیار خوشمیری مشهور به ترکش‌بند کاتب که در شعبان ۸۶۸ق، برای امیر رستم بن امیر سالارکوه (نسخه ردیف

۱. استانبول و ادرنه را بدان سبب گفتم که بسیاری از هنرمندان ایرانی بدین دیار مهاجرت کردند و سبک و سیاق خود را نیز در آنجا ادامه و رواج دادند؛ از مجلد و کاتب گرفته تا مصور و مذهب که نام نشانان در فهرسی که تا کنون بدست داده‌ام مشهود است. به عبارتی، پایه‌گذاران مکاتب کتاب‌آرایی ادرنه و استانبول را می‌توان ایرانیان سفر کرده بدانجا دانست.

[۲۳۴]؛ تذکره الأولیاء عطار نیشابوری که به نسخ عالی زین العابدین ابن محمد کاتب (ز: ۸۸۳ق) در ذی الحجه ۸۷۴ق برای سلطان یعقوب بن حسن (م: ۸۹۶ق) نوشته شده (نسخه ردیف [۱۰۰]؛ مجموعه‌ای در نجوم که برای سلطان محمد فاتح (حک ۸۸۶ - ۸۵۵ق) نوشته شده است (نسخه ردیف [۱۲۹]؛ روضه الصفا فی سیره الانبیاء والملوک والخلفاء می‌خواند (م: ۹۰۳ق) که درویش محمد بن علی در رمضان ۹۳۰ق تا جمادی الآخر ۹۳۴ق برای سلطان حسین بهادر کتابت کرده (نسخه ردیف [۱۷۲] و نسخه‌ای دیگر که برای طهماسب بیکا والی آذربایجان به قلم علیقلی بن احمد تبریزی در رجب ۱۰۸۲ق در تبریز نوشته شده (نسخه ردیف [۱۷۹]).

اگر از آثار خوشنویسان شهر یگویم، باید یاد کنم از بزرگانی چون اظهر جعفری (م: ۸۸۰ق) که سیره النبی عقیب الدین کازرونی (م: ۷۵۸ق) را در رجب ۸۳۳ق در هرات کتابت کرده (نسخه ردیف [۱۱۲]؛ افراس بن حسام الدین علی بدلیسی (م: ۹۲۶ق) که مرآت الجمال خود را به تعلیق عالی در اوایل سده ۱۰ق برای سلطان بایزید بن محمد (حک ۹۱۸ - ۸۸۶ق) کتابت کرده (نسخه ردیف [۴۱۷]؛ سلیم نیشابوری (ز: ۹۹۶ق) که تحفه الوزراء را در مشهد به نستعلیق عالی کتابت کرده (نسخه ردیف [۳۲]؛ شاه محمود کاتب نیشابوری که دیوان شاهی را کتابت کرده (نسخه ردیف [۳۱۲]؛ عبدالرشید دیلمی (م: ۱۰۸۱ق) که حدیقه الحقیقه و شریعه الطریقه را در ۱۰۳۶ق کتابت کرده (نسخه ردیف [۳۶]؛ علاء الدین محمد هروی که در ۹۱۹ق در هرات مجموعه‌ای از چند اثر امیر حسینی هروی (۷۱۸ق) را به نستعلیق عالی کتابت کرده (نسخه ردیف [۱۰۴]؛ عبدالواحد مشهدی [۲۶۱]؛ حاجی علی کاتب هروی که در جمادی الآخر ۹۱۰ق مهمان نامه فضل الله بن روزبهان خنجی اصفهانی (م: ۹۲۷ق) را کتابت کرده (نسخه ردیف [۲۲۴]؛ بابا شاه اصفهانی که در ۸ جمادی الاول ۹۷۴ق مهر و مشتری عصار تبریزی را کتابت کرده (نسخه ردیف [۴۳۸]؛ قطب الدین محمد یزدی کاتب که مرآة الادوار و سرقاه الاخبار مصلح الدین لاری (م: ۹۷۹ق) را در ربیع الاول ۹۸۷ق در بغداد کتابت کرده (نسخه ردیف [۱۶۸]؛ و نیز سلطان محمد نورالکاتب هروی [۲۷۱].

از مکاتب هنری مختلفی چون هرات، سمرقند، تبریز و علی الخصوص شیراز می‌توان یاد کرد، از بزرگانی چون یوسف‌شاه هروی (ز: ۸۷۸ق) که مثنوی معنوی را در ربیع‌الاول تا جمادی‌الثانی ۸۶۲ق برای سلطان ابوسعید بهادر خان (م: ۸۷۳ق) نوشته شده؛ زین‌العابدین بن احمد بن منصور مرشدی قرشی که در جمادی‌الأول ۸۷۴ق تا ذی‌القعدة ۸۷۵ق کیمیای سعادت را کتابت شده (نسخه ردیف [۶۴]): منعم‌الدین اوحدی که در رجب ۸۹۹ق دیوان امیر خسرو دهلوی (م: ۷۲۵ق) را کتابت کرده (نسخه ردیف [۳۰۰]); و نیز نسخی که در آستانه مولانا حسام‌الدین ابراهیم در شیراز کتابت شده‌اند (نسخه ردیف [۲۵۱]); و نیز نسخی که در سده ۱۰ در مکه نوشته شده و شاید بتوان نام «مکتب مکه» را نیز بر آن گذاشت^۱ (نسخه ردیف [۲۰]).

از دیگر نسخ حائز اهمیت، می‌توان نسخه‌ای کهن از التفهیم ابوریحان بیرونی (۱۲۱۱)، تجزیه الامصار و ترجمه الاعصار و صاف الحضرة (م: ۷۲۸ق) به قلم مؤلف در اواخر شعبان ۷۱۱ق [۱۹۷]: کلیات عماد فقیه کرمانی (م: ۷۷۳ق) بقلم ابوسعید بن ابی‌الخیر بن محمد بن عبدالله مشهور به کاهروا نسخ شیرازی در رجب تا ذی‌الحجه ۷۹۳ق در مدرسه صفیه اصفهان [۴۰۸]: التوسل الى التوسل محمد بن مؤید بغدادی (م: ۵۸۸ق) بقلم ابوالمجد رمضان بن محمود کاتب خرتبرتی در شعبان ۶۲۲ق [۴۳۳]: ترجمه مقامات حریری محمد بن رشید (ز: ۶۸۶ق) در جمادی الآخر ۶۸۶ق [۴۲۴]: آثاری از خاندان عبدالقادر مراغی چون جامع الاموال بقلم مؤلف در ۳ صفر ۸۱۸ق [۲۴۰]: نقایه الادوار فرزندش عبدالعزیز [۲۴۲]: و مقاصد الادوار مؤلفش محمود [۲۴۳]: و نیز دیوان سراجی [۳۰۶]: ریاحین القلوب امیر سیدعلی حسینی (ز: ۸۶۰ق) کتابت شده در ذی‌الحجه ۸۶۳ق [۳۴۹]: کلیات شیخ رئیس ابوعلی سینا (م: ۴۲۸ق) در سده ۹ق [۴۸۳]: تحفة العقل (نسخه ردیف [۳۱]): جنگی مشتمل بر دیوان‌هایی از بزرگان ادب پارسی از جمله دیوان حافظ که بقلم محمد بن عبدالله بن ابوبکر ابراهیم‌شاه ملقب

۱. که اگر چنین عنوانی را بتوان گذاشت، مکتبی جدید بر مکاتب کتاب‌آرایی ایران افزوده خواهد شد. چراکه در سده ۱۰ق، نسخ بسیاری چه به فارسی و چه به عربی توسط ایرانیان در مکه کتابت و تالیف شده است.

به غیاث در روز چهارشنبه ۲۸ جمادی الاول ۸۰۱ ق کتابت شده و کهن‌ترین نسخه‌ای است که ازین دیوان شناخته‌ام (نسخه ردیف [۵۲۳])؛ و نیز *جداول فی‌النجوم والاختیارات* که تألیف و کتابت شده بدست مؤلف در ۷۷۳ ق که شایسته است به صورت عکسی منتشر شود.

باری، به همین مقدار بسنده می‌کنم و خوانندگان و خواهندگان محترم را ارجاع می‌دهم به نمایه فهرست که در آن نسخ کهن، محل کتابت، کاتب و صناعات کتاب‌آرایی و نظایر آن مندرج است و سهولت می‌توانند بمراد خود دست یابند. تصویر برگ‌هایی از برخی نسخ را در انتهای این اوراق ضمیمه کرده‌ام؛ اگرچه آن نیز به سبب بیمی که از افزایش هزینه چاپ می‌رفت به اختصار برگزار شد و نگارنده از خیر بسیاری از تصاویر دلچسب درگذشت.

چنان که از عنوان کتاب و فحوائی مقدمه برمی‌آید این فهرست، تنها به معرفی دستنویس‌های فارسی کتابخانه مذکور اختصاص دارد، و اگر اثری فارسی در ضمن مجموعه‌ای مشتمل بر آثار عربی و ترکی بوده، تمامی مشخصات رسائل آن مجلد (جز آغاز و انجام رسائل غیر فارسی) ذکر شده است. نیز اگر آن اثر غیر فارسی، دارای انجامه‌ای بود که در آن تاریخ کتابت، نام کاتب، محل کتابت و یا هر نکته مهمی، جهت بهتر معرفی شدن اثر فارسی لازم می‌نمود، آن اطلاعات مفید آورده شده است.

ترتیب معرفی نسخه‌ها نیز بر اساس شماره نسخه در کتابخانه است و این ترتیب بر دیگر تنظیمات همچون تنظیم الفبایی و موضوعی و غیره ترجیح داده شده است؛ چراکه درین روش، تعداد و پراکندگی نسخه‌های فارسی در کتابخانه با هر موضوع و عنوانی که باشد، به خوبی آشکار می‌شود.

شماره ردیف نسخه‌ها که افزوده بنده است در [ ] مشخص شده، و تمامی ارجاعات چه در متن فهرست و چه در نمایه انتهای، مبتنی بر این شماره بوده و واضح است که عدد نوشته شده در [ ] مربوط به ردیف نسخه در فهرست است و نه شماره نسخه در کتابخانه. بنابراین اگر کسی بخواهد نسخه‌ای را در کتابخانه نورعثمانیه ملاحظه کند، باید به شماره نسخه که در نسخه‌شناسی به صورت برجسته قید شده، رجوع کند.

در پایان البته قصد ذکر مصائب ندارم ولی نگذارم و نگذرم که این کار دشوار یعنی تحمل مشقات دوری از اقارب و عدم "تمکن مالی" که تا حدود زیادی بعضی کمبودها را جبران می‌کند و مسائل دیگر که قابل ذکر نیست را جز به مدد عشق به میراث معنوی نیاکان و با انگیزه مشاهده و معرفی این آثار به عاشقان و علاقه‌مندان بر خود هموار نکرده‌ام، فلذا از دوستان و اساتید انتظار دارم به محض دیدن لغزشی خرد یا کلان بر محرر هیچ‌مدان این سطور خرده نگیرند و در سهواً القلم‌ها به چشم اغماض بنگرند و در اصلاح آن بکوشند و از دعای خیر محروم نسازند، که اگر سودی ازین کار عاید بنده شود همین "به خیر یاد کردن‌ها" است.

در پایان سیاست‌گذاران از دوستان فرهیخته، آقایان بهروز ایمانی، یوسف بیگ باباپور و سید عبدالرضا موسوی طبری که یار و یاری رسان بنده بودند و بی چشم‌داشتی هرآنچه که در توان داشتند در یغ نکرده‌اند، و نیز از جناب آقای شکوهی بنیانگذار بنیاد شکوهی و همکاران ایشان که کوشیدند تا این اثر به نحو شایسته‌ای منتشر شود.

همچنین سپاس بسیار دارم از استاد گرامی خانم پرفسور جانان نملی اغلو که در نهایت بزرگواری، پذیرای حقیر بوده، مادرم که همیشه دعاگوی بنده بوده؛ و همسر من که درین روزگار سخت و دشوار، صبورست و همراه.

فرزند مرحوم سید علی اکبر حسینی

محمدتقی

استانبول، دی ماه ۱۳۹۲